

Sally Altschuler:
En engel bag øret
Gyldendal 2011
311 sider
kr. 299,00 vejl.

Min tipoldefar var russer og havde slangekrøller
Gyldendal 2011
160 sider
kr. 199,95 vejl.

Lad det være sagt med det samme. Det er tale om en velskrevet og velfortalt historie, der vidner om en særdeles grundig og ganske omfattende research i såvel jødisk som russisk historie. Dertil er der tale om en underholdende og fabulerende slægtshistorie med mange malende billeder og beskrivelser, som fortjener at blive læst. Og som er overleveret forfatteren af især hans faster Sara og hans farmor.

Forfatteren, Sally (Salomon) Altschuler, er født 1953 og uddannet lærer. Han stammer fra ortodokse jøder, der omkring 1900 udvandrede fra Rusland. Altschuler debuterede 1993 med den prisbelønnede roman for børn ”Jordens salt”. Siden har han skrevet mere end 30 bøger for børn og unge. Den foreliggende bog ”En engel bag øret” er Altschulers første voksenbog. Men børnebogsgenren er ikke glemt – den tilgodeses samtidig med en bog med den malende titel ”Min tipoldefar var russer og havde slangekrøller” – oven i købet samtidig. Mere om børneudgaven sidst i anmeldelsen.

I senmiddelalderen blev kongeriget Polen-Litauen et fristed for de aschenaziske jøder. I stort tal strømmede de hertil – ikke mindst fra Frankrig og de tyske lande. Med de polske delinger i slutningen af 1700-tallet kom mange af disse jøder til at leve i Det russiske Imperium. Rusland fik derved for første gang i sin historie et betydeligt jødisk befolkningsselement inden for sine grænser, men koncentreret i rigets sydvestlige dele. I anden halvdel af 1800-tallet blev jøderne forpligtet til at holde sig inden for en nøje defineret bosættelseszone (russ. tjerta osedlosti), der berørte såvel de hviderussiske som de ukrainske og litauiske områder.

I denne bosættelseszone fandtes siden 13- og 1400-tallet en speciel jødisk shtetl-kultur (jiddisch af tysk Städtel(ein)). En kultur, der med sit intense religiøse liv, sit tysk-slaviske blandingsprog jiddisch, med sine dufte, farver, folkløse og sit righoldige samt sit spraglede persongalleri af synske, af troldmænd, tåber, vise,

ludere, bodfærdige fanatikere, djævle, dæmoner og intellektuelle har inspireret forfattere og malere til at frembringe verdenslitteratur og verdenskunst. Lad mig blot nævne en Isaac Singer (1904-91) og en Marc Chagall (1887-1985), der henholdsvis i ord og farver har skildret denne enestående kultur. Og nu danske Altschuler. undertiden anvender vendinger, der i deres billeddannelse og underfundighed synes hentet fra Chagalls palet. Som f.eks. side 63, hvor det hedder, at ”månen netop havde lagt sig tilrette på gærden”.

I slutningen af 1800-tallet udviklede de anti-jødiske folkelige strømninger sig - med tsarregeringens fulde accept og aktive støtte - til chikane, forfølgelse og massakrer. Disse pogromer havde mange ofre og fik sammen med den sociale nød mange jøder til fra 1890'erne at udvandre. Som ludfattige småhandlende og som skræddere eller skomagere kom de til København. Nogle blev der, mens de fleste rejste videre til USA eller Canada. Altschulers forfædre havde drømt om at rejse videre til Argentina, men blev hængende i København.

Den tilbageblevne del af befolkningen og dens særegne kultur levede videre op i 1900-tallet, indtil den forsvandt endegyldigt, da kuglernes Holocaust – til forskel fra og et par år før lejrenes Holocaust – i form af Einsatzgruppen fra SS gennede shtetl-befolkningen sammen og skød, brændte og massakrerede den i synagoger, skove eller på åbne marker.

Jødevejen i shtetl'en Antonovka i det sydlige Hviderusland er i romanen udgangspunkt og omdrejningspunkt. For et talrigt slægtsfællesskab, der er holdt i et jerngreb af den ortodokse jødedoms utallige dagligdags normer og religiøse ritualer. Nedfældet i Torah'ens 168 påbud og forbud. Fra mændenes slangekrøller til konernes glatragede isser under parykken – for blot at nævne en detalje. Læseren kan i Altschulers fortolkning formelig sanse shtetl'ens mange lugte og farver.

Forfatterens tipoldefar Berel er bogens hovedfigur. Det er ham, der både rummer traditionerne, men som også antyder veje ud af deres jerngreb. Det er ham, der med sit hestespand henter og bringer folk fra og til den havn ved Pripjat-floden, der fører bort fra Antonovka og ud i friheden. Som f.eks. det unge teenage-kærestepar – rabbinerens gravide Fruma og slagterens Arele, der uheldigvis begge er lovet bort til anden side. De er eksempler på de unge, der vil bort fra det fattige, strengt religiøse og efterhånden usikre (pogromer!) liv i bosættelseszonen. For at søge lykken i storbyerne eller måske i udlandet.

Fruma og Arele vil kun til Kiev. Men han vender tilbage – livet i byen var alligevel ikke noget for ham. Han vender tilbage – ledsaget af sin og Frumas lille søn Karl, navngivet efter en vis tysk samfundsfilosof med stor betydning. Et ganske uhørt og

uvant navn i Antonovka. Men Fruma er blevet revolutionær, og hendes pris for at sønnen blev omskåret var navnet Karl. Hun bliver arresteret under en demonstration og dømt til mange års strafarbejde i det østligste Sibirien.

Arele følger hende og efterlader Karl hos Berel og hustruen Sara. Han omkommer ved en ulykke i Sibirien, og efter udstået straf vender Fruma tilbage til sønnen og Antonovka. Her er den hjemvendte enkes viltre lokker en provokation for de kronragede koner. Igen kører Berel og hans hest derfor Fruma til stationen – i Skt. Petersborg venter det revolutionære arbejde hende. I 1881 er hun medstifter af det dødelige attentat på tsar Aleksander 2., men klarer frisag. På dette sted i bogen er der lige ved at gå for meget historiebog i romanen.

Det er tipoldefaren Berel, der skaber dynamik i den ellers totalt stillestående landsby, der er bastet og bundet af religionens utallige påbud og forbud. Desuden har han den kvalifikation, at han kan tale med dyrene. I øvrigt et genialt roman-teknisk trick. Dyrene og især hans trofaste hest Hillel (opkaldt efter en berømt jødisk skrifteklog) kan nemlig stille alle de spørgsmål og sige alt det, som religionen og traditionerne ellers forbyder. Første gang, vi og Berel erfarer om hans evner, er, da han i 1868 er på vej hjem fra markedet i Mozyr.

Pludselig står der en kæmpe stor bjørn på vejen. Hest og kusk bliver naturligvis forskrækket, men det er der ingen grund til – viser det sig. Bjørnen vil bare have hjælp. Den indleder en samtale og smækker sin ene lab op på bukken. I trædepudden sidder en kraftig fiskekrog, erhvervet under bjørnens fiskeri i floden. Med sin dolk skærer tipoldefar krogen fri, vasker såret, og bjørnen lunter taknemmelig af. Før mødet med bjørnen taler Berel til dyrene – efter kan han tale med dyrene. Og sådan går det derudaf.

Med ovennævnte episoder er romanens udgangspunkt og tematik beskrevet i store træk. Derefter følger en slægtskrønike, der ender i nutiden, og som med sine mange personer, spor og begivenheder tilsyneladende stritter i alle retninger. Men som alligevel holdes sammen af forfatterens overblik og evne til at få alle brikkerne til at falde på plads i familie-puslespillet.

Da forfatterens farmor Dunya skal rejse til Danmark i 1912 og får Danmark udpeget på en globus hos boghandleren, er landet så lille, at hun ikke kan få øje på det. Boghandleren fortæller så, at tsar Aleksander 3. havde været gift med en prinsesse fra Danmark. Hvorefter Dunya replicerer: ”Så kan det jo gå lige op. Rusland får hende prinsessen, og Danmark får mig”.

Bag i bogen har forfatteren anbragt en nyttig liste over de specielt jiddische ord, som han flittigt strør om sig med inde i teksten.

Børnebogen ”Min tipoldefar var russer og havde slangekrøller” er beregnet på aldersklassen 8-12 år. Velegnet til oplæsning for den otte- niårige og til selvlæsning for de lidt større. Og en spændende og desværre ofte ukendt verden og historie vil åbne sig for dem. Til forskel fra den mængde mere eller mindre fjollede børnebøger, forlagene udspyr. Begge bøgerne er en gave til det læsende publikum – store som små.

Man kan efter læsningen godt forstå, når Sally Altschuler i pressemeddelelsen udtaler: ”Jeg betragter det som en gave at have sådan et bagkatalog at trække på”.